

Sanni Pajari-Sariolan tekemä historiikki Tornion kirjastosta

TORNION KIRJASTON HISTORIAA LUKUSEURASTA KUNTALIITOKSEEN

6.5.1998

Tämä artikkeli perustuu n. kahden kuukauden aikana tehtyyn hajanaiseen tutkimustyöhön. Olen käynyt läpi Tornion kaupunginkirjaston ja Tornion kaupungin arkistoja. Oulun maakunta-arkistosta, Valtionarkistosta ja Kansanvalistusseuran arkistosta on löytynyt arvokkaita tietoja ja asiakirjoja. Kaikkiaan työ on ollut mielenkiintoista, mutta oikea historiantutkija varmasti pudistaa päätään metodilleni. Joihinkin asioihin olisin toivonut voivani paneutua perusteellisemmin. Näistä esimerkkinä ovat ne henkilöt, jotka 190 vuoden aikana ovat pitäneet huolta kirjastotoimen hengissäpysymisestä joskus vaikeinakin aikoina. Heidän henkilötietojensa etsiminen olisi tässä vaiheessa ollut liian laaja tehtävä. Toivoa sopii, että kirjastomme 200-vuotishistoriikki sisältää jo enemmän heidän panoksestaan kansamme sivistyspyrkimysten edistämisessä. Tulevaan historiikkiin tulee mielestäni sisällyttää myös Alatornion ja Karungin kuntien kirjastot. Ne ovat vuodesta 1973 olleet olennainen osa Tornion kirjastolaitosta ja niillä on takanaan myös yli satavuotiset tarinat. Tämän vuoksi olen rajannut 190-vuotishistoriikin kuntaliitokseen ja siten pelkästään Tornion kirjaston osuuteen.

LUKUSEURA TORNIOON SUUREN MAAILMAN MALLIIN

Vuonna 1804, heinäkuun 18. päivänä lähettivät muutamat torniolaiset porvarit maistraatille anomuksen saada perustaa suljettu seura, jonka tarkoituksena oli käydä keskusteluja ja pitää luentoja: "Undertecknade hafwa öfwerenskommit att i likhet med Stockholm och de större Städer i Riket i vår mindre krets formera en societet till sammanlefnad och närmare Conversation samt idkande Lectur; i hwilcket afseende wi beslutat att hyra nödige rum till sammanträden, ock förskjuta wi wiss årlig afgift ej allenast till hyrors betalning, utan ock förnämligast till böckers och allmänna tidningars inköp;...". Jäsenmaksut oli siis tarkoitus käyttää vuokranmaksun lisäksi kirjojen ja lehtien hankkimiseen. Tämä anomus on mitä ilmeisimmin Tornion Lukuseuran perustamisasiakirja.

Vuonna 1805 Tornioon muutti piirilääkäriksi **Henrik Deutsch**, jota **Yrjö Nurmio** tutkimuksessaan maamme lukuseuroista pitää **Tornion Lukuseuran** perustajana. Em. asiakirjan perusteella voidaan perustaminen ajoittaa kuitenkin vuotta aikaisemmaksi. Nurmion arvio perustuu Deutschin v. 1830 sensuuriylihallitukselle tekemään kirjaluetteloon, jossa Deutsch mainitsee kirjaston perustetuksi vuonna 1805. Deutschista Nurmio mainitsee: "V. 1805 eli siis samana vuonna, jolloin kirjasto perustettiin, Deutsch oli muuttanut Tornioon toimittuaan sitä ennen Ahvenanmaalla ja saatuaan v:n 1802 promotiossa Turun lääketieteen tohtorin arvon. 1790-luvulla Deutsch oli opiskellut Tukholmassa ja ollut sen jälkeen Länsipohjan piirin piirilääkärinä. Paitsi etevänä lääkärinä hänet tunnetaan myös huomattavana taloudellisena kirjailijana... Varsin luonnolliselta tuntuisi, että Deutsch monipuolisia harrastuksia omaavana, virkeänä kulttuuri-persoonallisuutena olisi ollut ensimmäisiä miehiä järjestämässä Tornion kirjastoa." (Nurmio, s. 8). Lienee kuitenkin pidettävä varmana, että vasta Deutschin mukaantulo muodosti seurasta oikean Lukuseuran.

Tornion Lukuseura toimi sivistysharrastusten lisäksi myös jäsentensä seurustelupaikkana. **Mäntylä** mainitsee Tornion historiassaan, että seuralle kaupunginkellarista tilat vuokrannut henkilö valitti v. 1806 maistraatille tiloissa tapahtuvasta juopottelusta ja kortinpeluusta. (Mäntylä, s. 517). Valitus ei liene johtanut mihinkään toimenpiteisiin.

Vuonna 1821 muutti Tornioon jälleen yksi lukuseuramies, **Johan Christin Wichmann** Raahesta. (Nurmio, s. 10). Hänellä oli Raahessa yksityinen lainakirjasto ja olettaa sopii, että hän myös Torniossa ollessaan edisti kirjaston asiaa.

Seuraava asiakirjamaininta Tornion Lukuseurasta löytyy sensuuriylihallituksen arkistosta. Vuonna 1830 sensuuriylihallitus lähetti maaherrojen kautta vaatimuksen saada luettelot kaikista maassa olevista luku- ja lainakirjastojen kirjoista. Tornioonkin tämä kirje saapui 8.4.1830. (TKA). Kirjaston luettelon laati Henrik Deutsch. Siinä hän mainitsee, että Lukuseuralle oli vuoden 1808-09 sotaan mennessä kertynyt jo parisataa kirjaa, jotka sodan aikana olivat kadonneet. Vuonna 1830 kirjoja oli jäljellä vain 37.

Miksi Lukuseuraa voi pitää Tornion kirjaston alkuna? Ne lukuseurat, joita perustettiin 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa (Vaasa, Kokkola, Raaha), saivat melko nopeasti myös yleisen luonteen. Niiden säilyneissä säännöissä annetaan mahdollisuus myös muille kuin jäsenille lainata kirjoja pientä maksua vastaan. Tornion Lukuseura tuskin poiukkesi muista kaltaisistaan ja neljässä vuodessa sille kertyneiden kirjojen määrä antaa aihetta olettaa, että seuralle oli hyvät tulot kirjavaraston kartuttamiseen.

KANSANKIRJASTOJA PERUSTETAAN

Seuraavat tiedot Tornion kirjaston olemassaolosta löytyvät **Kaarlo Werkon** teoksesta "Tietoja ja mietteitä Suomen kansa- ja lastenkirjastoista sekä luku-yhdistyksistä ja luennoista vuoteen 1875". Siinä mainitaan Oulun läänin kaupunkien luettelossa Tornion: "Kirjasto perustettiin v. 1844. Perustajat provasti **Castrén**, piiri-lääkäri **Ehrström**, apteekkari **Hougberg** y.m. Nykyään on 250 nidosta. Kirjastoa on lisätty lahjoilla ja ostoilla: pieni maksu on lainaajilta otettu ja kirjastoa on aika-ajoin ahkerasti viljelty. Kirjaston-hoitaja: värjäri **Bergström** palkkiotta." (**Werkko**, s.36). Kirjaston uusi perustaminen ajoittuu niille vuosille, jolloin kansallinen herääminen oli saanut vauhtia ja syvyyttä, jolloin ylioppilaat kiersivät maakunnissa perustamassa kirjastoja rahvaalle, jolloin Juho Pynninen aloitti työnsä kansankirjastojen perustamiseksi Koska tästä kirjastosta ei toistaiseksi ole enempää tietoja, voinen esittää joitakin arvailuja: Lukuseuran kirjasto lienee viettänyt hiljaiseloa kuluneet 14 vuotta, jolloin yleisen kansallisen innostuksen ansiosta myös Tornion sivistyneistö tarttui kirjastoajatukseen. Kirjaston pohjana ovat hyvinkin voineet olla lukuseuran kirjat.

Tornion kirjastolle löytyy kolmaskin perustamisvuosi. Vuonna 1901 keräsi Kansanvalistusseura tietoja Suomen kirjastoista. Vuonna 1903 ilmestyneessä **L. Schadewitzin** kirjasessa "Suomen kansankirjastot" mainitaan Tornion kirjasto perustetuksi v. 1875. Kirjastossa oli tuolloin (1901) kirjoja 686 ja siitä oli lainattu 2.992 kirjaa. Vuonna 1916 kirjaston johtokunnan puheenjohtaja Väinö Ollila Kansanvalistusseuralle lähettämässään selonteossa viittaa tähän perustamisvuoteen, mutta ilmoittaa samalla että "Kirjaston omissa asiakirjoissa ei perustamis-vuodesta yhtävähän kun sen syntytavastakaan mainita mitään". (Kansanvalistusseuran arkisto). Edelleen voitaneen pitää voimassa olettaus, että kyse on samasta Lukuseuralta periytyneestä kirjastosta.

KUNNALLISEN KIRJASTON ALKUVAIHEITA

1890-luvulla alkaa Tornion valtuusmiesten kokouspöytäkirjoista löytyä mainintoja viinaverorahojen ja anniskeluvoittorahojen myöntämisestä paikalliselle raittiusseuralle mm. lukusalin ylläpitämiseksi. Vuoden 1899 huhtikuussa esittää kansakoulun johtokunta samoista varoista lisävaroja kansankirjaston perustamiseen, johon kirjastoon ennestään löytyvä lainakirjasto yhdistettäisiin. Einar Kalmin allekirjoittamassa asiakirjassa esitetään myös toimikunnan asettamista laatimaan kirjaston sääntöjä sekä hankkimaan kirjoja ja järjestämään kirjastoa. Toimikuntaan valittiin **J.U. Nordberg, J.J. Simelius ja Fr. William Jernstedt**. Nämä toimivat kiitettävällä nopeudella ja jo marraskuussa saivat valtuusmiehet säännöt hyväksyttäväkseen.

Samassa kokouksessa valittiin lainakirjaston johtokuntaan herrat **J.J. Simelius** (khra v:sta 1898), **Martti Kantele** (raititiusseura "Säteen" johtohenkilöitä) sekä rouvat **Evelina Kalm ja Edith Petander** (valtuusmiesten vaimoja). Martti Kanteleen mukanaolo antaa aiheen olettaa, että raittiusseuran lukusalin toimintaa oltiin siirtämässä kansankirjastolle. Roolit tuntuivat kuitenkin menneen sekaisin, sillä myöhemmissä asiakirjoissa selviää, että kirjastolle oli vuokrattu tilat Anniskelu-Osakeyhtiön raittiusravintolan yhteydestä ja että yleisen käsityksen mukaan mainittu Osakeyhtiö oli kirjaston ylläpitäjä.

Joka tapauksessa lainakirjasto siirrettiin lukusaliin ylemmän kansakoulun huoneistosta vuonna 1900 ja lainausliike aloitettiin syyskuun 8. päivänä. Kirjaston hoitajana toimi tuolloin neiti **Hilda Castrén**, lieneekö 1844 kirjaston perustajana olleen provasti Casrénin jälkeläisiä? Tästä lähtien joitakin poikkeuksia lukuunottamatta johtokunta antoi vuosittain kertomuksia toiminnastaan valtuusmiehille, ja valtuusmiehet valitsivat johtokunnan jäseniä erovuoroisten tilalle. Samoin Anniskelu-Osakeyhtiön voittovaroista myönnettiin vuosittain kirjastolle varoja. Mainitaanpa vuonna 1902 annetun 100 mk Tornion yleisen sairaalan kirjastolle. Kaikkiaan lainakirjasto on vuosina 1892 - 1918 saanut viinarahoja 8.900,- ja sairaalan kirjasto 500,-. (Tornio 1621-1921,s.192-194).

1900-luvun alussa lainakirjasto näyttää vakiinnuttaneen toimintansa, kirjojen määrä kasvoi toiselle tuhannelle, lainausten määrä oli suurimmillaan v. 1906 (3.022). Kirjastoa on pidetty avoinna joka arkilauantai klo 6-8 jpp. Kirjaston hoitajista on vähän mainintoja, Hilda Castrénin lisäksi hoiti lainausta v. 1905 merikapteeni **A. Ravander** ja vuoden 1915 alkupuolella rva **A. Kurth**.

Ensimmäinen maailmansota tuotti kirjastolle vaikeuksia, mutta samalla uuden nousun siemenen. Toistaiseksi tuntemattomasta syystä lakkautettiin Tornion Anniskelu-Osakeyhtiön ylläpitämä raittiusravintola 1.6.1915, minkä jälkeen lukusali ja kansankirjasto jäivät ilman sekä hoitajaa että huoneistoa. Johtokunnan jäsen **Väinö Perälä** huolehti, että kirjasto siirrettiin kansakoululle. Sieltä kirjakaapit saivat kuitenkin jo elokuun alussa äkkilähdön, koska koulu tarvittiin sota-ajan vaatimaan käyttöön. Kirjasto oli kylmästi siirretty pihalle, ja pari kaappiakin oli rikkoutunut.

Kaupungin taloudenhoitajalla oli kuitenkin halu huolehtia yhteisestä omaisuudesta ja hän siirretti kirjat koulun mukana palokunnantalolle. Samana vuonna olivat lasten vanhemmat anoneet valtuusmiehiltä, että kirjastoon järjestettäisiin erikoinen lasten- ja nuoriso-osasto. Kirjaston johtokunta, johon kuuluivat Väinö Perälän lisäksi **Alma Westerlund** ja **Toivo Jernstedt** sekä myöhemmin valittu **Väinö Ollila**, ryhtyi tarmokkaasti järjestämään kirjastoa uuteen uskoon. Rahaakin löytyi sekä kaapin hankintaan että kirjaston hoitajan palkkaan, tila järjestyi ilmaiseksi palokunnantalolta. Lukusali toimintaan ei sodan aikana katsottu olevan mahdollisuuksia. Johtokunta laati myös kirjastolle säännöt, koska v. 1899 vahvistetut säännöt lienevät hukkaantuneet matkan varrella, ainakaan johtokunta ei niistä ollut tietoinen. Valtuusmiehet vahvistivat säännöt 19.2.1916 ja ne olivat voimassa vuoteen 1939.

VÄRJÄRI BERGSTRÖM, PALKKIOTTA

Tiedot Tornion kirjaston hoitajista ovat 1800-luvulta yhtä vähäiset kuin muutkin tiedot. Werkon mainitseman värjäri **Bergströmin** jälkeen seuraava maininta kirjaston hoitajasta on vuodelta 1900, nti **Hilda Castrén**, vuodelta 1901 rva **Olga Ottelin**, vuodelta 1905 merikapteeni **A. Ravander** ja 1915 rva **A. Kurth**. Näille henkilöille on jo maksettu palkkaakin päätellen säilyneistä tilastoista, vuosipalkka liikkui 150 ja 500 mk:n välillä.

Vuonna 1915 alkoi kirjastonhoitajana toiseksi pisimpään toimineen, vahtimestari **Helmeri Blomin** 18-vuotinen kausi. Silmiin sattuneiden arkistotietojen mukaan hän on ollut todellinen monitoimimies; vahtimestarin ja kirjastonhoitajan tehtävien lisäksi hän toimi ainakin tullivartijana ja työ-väenyhdistyksen puheenjohtajana. Suutarin ammattitaito hänellä oli myös ja kirkon isännöitsijän luottamustoimi. Hänellä lienee myös ollut suuri perhe, myöhemmässä vaiheessa ainakin kaksi hänen lapsistaan, Paavo ja Signe ovat toimineet kirjastossa isän apuna ja työn jatkajana.

Kirjaston työt jaettiin johtokunnan ja kirjastonhoitajan kesken. Johtokunta valitsi hankittavat kirjat, anoi valtuusmiehiltä rahat sekä suoritti kirjaston tarkastuksia. Usein jouduttiin myös käsittelemään kirjastonhoitajan palkankorotusanomuksia. Sota-ajan ankeutta kuvaa **Väinö Ollilan** Kansanvalistusseuralle lähettämä kirjaston tilannekatsaus vuodelta 1916: "Tulevaisuuden toiveita ei paljon nykyoloissa voi olla. Anniskeluvoittovaroista vuosittain saadut avustukset jäävät toistaiseksi saamatta ja kitsaasti antaa kaupunki vakinaisista varoistaan. Kirjaston lisäämis-suunnitelmissakin täytyy tyytyä aivan vaatimattomiin määriin". (KVS:n arkisto). Kuitenkin samassa katsauksessa Ollila toteaa kirjastoharrastuksen olevan lisääntymään päin. Sota-aika lienee kurittanut kirjastoa muutenkin: Vuonna 1916 kirjastosta lainattiin 2.219 kirjaa, mutta v. 1921 vain 1.256.

Kirjamäärä kuitenkin kasvoi koko ajan n. 50:llä vuosittain. Levottomina aikoina ei tilastojen teolle ehkä pantu paljon painoa, koska vuosilta 1917-1920 vuosikertomukset puuttuvat. Johtokunta kuitenkin kokoontui pari kertaa vuodessa hoitamaan viralliset asiat ja kirjatilaukset. 20-luvulla kirjasto pikkuhiljaa kasvoi, palokunnantalolta päästiin kansakoulun eteisaulaan jo vuonna 1918. Tilaa oli niukasti, n. 15 m², ja tästä lähtien johtokunnan pöytäkirjoissa toistuu uusien tilojen saannin tarve säännöllisin väliajoin. Lukusalin sijoittamisesta käytiin keskustelua sekä johtokunnan että kansakoulun johtokunnan kokouksissa. Vuoden 1930 vuosikertomuksessa mainitaan kaupungissa jo olevan erityinen lukusali, joka on avoinna joka päivä. Kirjaston aukioloaikoja lisättiin vuonna 1930 yhdestä päivästä neljään päivään viikossa, jotta kirjasto täyttäisi valtionavun saamisen ehdot. Helmeri Blomin pätevyys kirjastonhoitajana joutui myös valtionapumääräysten mukana kyseenalaiseksi ja hänen toimikautensa päättyi melko tylysti syyskuussa 1933.

Valtion kirjastotoimiston johtaja **Helle Cannelin** vastaa Blomin erivapausanomukseen vuodelta 1928: Mitä kirjastonhoitajan pätevyyteen tulee, ei määräystä siitä asetuksen mukaan tarvitse noudattaa ennen vuotta 1932... Vaikea on asiaa lähemmin tuntematta lausua mielipidettä Tornion nykyisen kirjastonhoitajan pätevydestä, mutta tuntuu siltä, että se voi olla epäilyksiä herättävä, sillä tuntuu vaikealta ajatella, että vahtimestari pystyisi ohjailemaan opintiellä pitemmällekin päässeiden lukuja ja opintoja, taidolla valitsemaan kirjat vaikkakin johtokunnan avustamana j.n.e. Asianomainen henkilö ei ole osoittanut harrastustakaan ammatillisen taitonsa lisäämiseksi tulemalla millekään kirjastokurssille, jota varten suhteellisen suuria apurahoja on jaettu, ja ainakin allekirjoittaneen käydessä joitakin vuosia sitten Torniossa oli kirjasto sellaisessa järjestyksessä, joka ei vastannut tarkoitustaan". Tosin Cannelin osoittaa ymmärtämystä sanoessaan, ettei esim. Tornion maksamalla huonolla palkalla voi kirjastonhoitajalta kovin suurta työpanosta odottaakaan.

Osan vastuusta kirjaston huonosta kunnosta Cannelin asettaa myös johtokunnalle: "Emme ymmärrä muuta, kuin että johtokunnan kannanotto siinä, millaisia vaatimuksia esim. aukioloaikaan voidaan kaupunginkirjastolle asettaa, riippuu Tornion kaupunginkirjaston nykyisestä tilasta, eikä johtokunta ole riittävässä määrässä ajatellut kirjastoa sellaisena kuin sen pitäisi olla, kaikkien kansalaisten sivistysharrastusten keskuksena."

Olosuhteet huomioon ottaen **Helmeri Blomin** työpanos kirjaston eteen on kunnioitusta herättävä ja vaikka jatkuvat palkan-korotusanomukset ja erouhkaukset lienevätkin varjostaneet kirjastonhoitajan ja johtokunnan suhteita, ei johtokunnan luottamus Helmeri Blomin taitoihin ole horjunut.

Helmeri Blomin jälkeen kirjastonhoitajat vaihtuivat tiheään, seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana heitä oli kaikkiaan 14. Ensimmäinen todella ammattitaitoinen kirjastonhoitaja on ollut **Sirkka Sive** (1936-39). Hän, sivutoimisenakin ja useaan otteeseen virkavapaana, järjesti kirjat ja kortistot siihen uskon, että vuonna 1934 Kanniaisen talosta vuokrattua tilaa voitiin täydellä syyllä sanoa kirjastoksi. Sekä johtokunta että kirjaston tarkastaja olivat hänen työhönsä tyytyväisiä. Hänen aikanaan kirjastolle valmisteltiin uusi johtosääntö, joka vahvistettiin vuonna 1939. Hän ajoi myös pontevasti kirjastolle uutta huoneistoa, mutta sota-aika katkaisi jälleen lupaavasti alkaneen toiminnan. Talvisodasta lähtien osa kirjaston kirjoista lainattiin sotasairaalaan ja kirjastonhoitajana toiminut opettaja **Naimi Mäkikallio** lääkintälottana huolehti myös haavoittuneiden lukutarpeista. Osa kirjoista jäi sille tielleen ja niitä etsittiin sodan jälkeen jopa lehti-ilmoituksen avulla.

Olipa kirjasto evakuoituna Ruotsiinkin pari kuukautta vuonna 1944. Kirjasto koettiin noina vaikeina aikoina kuitenkin niin tarpeelliseksi, että sen toiminta yritettiin ylläpitää lähes normaalina kirjastonhoitajien vaihtumisesta huolimatta. Koska kirjastonhoitajan virka oli sivutoiminen ja palkka sen mukainen, oli siihen vaikea saada pätevyys-vaatimukset täyttävää hakijaa. Opettaja **Laura Salmijärvi** pysyi työssä neljä ja puoli vuotta. Kirjastontarkastaja Mirja Räsänen antaa tarkastuskertomuksessaan vuodelta 1949 kiittävän maininnan hänestä, vaikka kirjasto sinänsä ei tyydyttäneytään tarkastajaa. Salmijärven jälkeen saatiin taas pitkäaikainen hoitaja kirjastolle, **Viola Kuistio**. Hänet valittiin virkaan 1.9.1953, hän suoritti nopeasti sivutoimisen kirjastonhoitajan opinnot ja toimi virassa 28.2.1966 saakka, jolloin Tornioon saatiin ensimmäinen kirjastonhoitajan päävirka. Tätä virkaa hoitamaan valittiin kirjastonhoitaja **Eeva Pärssinen**, jonka toimikausi kesti 1.3.1966 - 28.2.1970. Eeva Pärssinen jatkoi ansiokkaasti Kuistion aloittamaa kirjaston kehittämistyötä pitämällä ahkerasti kirjallisia tilaisuuksia ja kirjallisuuspiirejä. Hänen aikanaan perustettiin sivukirjasto Putaalle. Röyhtässä oli toiminut sivukirjasto jo vuodesta 1958.

Pärssisen jälkeen kirjastonhoitajana toimi **Arja Soini** sekä 15.8.1971 lähtien **Sanni Pajari-Sariola**. Kirjastonhoitajan lisäksi oli kirjastolle huoneiston mukaan hieman vaihdellen palkattuna vahtimestari-lukusalin valvoja-sivooja vuodesta 1934. Vuodesta 1958 lähtien hoiti Röyhtän sivukirjastoa koulun vahtimestari **Heimo Hiltula**. Putaan kirjastolla oli 1966-1971 sivutoiminen hoitaja, **Vuokko Marttala**. Viran muututtua päätoimiseksi, siihen valittiin **Maria-Liisa Kauranen (Ala-Antti)**, joka on ollut kirjaston palveluksessa siitä lähtien. Vuonna 1970 perustetun laitospöytäkirjoista kirjaston hoitajana toimi pitkään Vuokko Marttala. 16.3.1969 valittiin kirjastoon toimisto-apulaiseksi **Mirjam Tikkala (Jaspi)**, joka on tällä hetkellä virkaiältään vanhin kirjaston työntekijöistä. Tornion kirjaston henkilökunta koostui siis ennen kuntaliitosta kahdesta kirjastonhoitajasta, toimistoapulaisesta, siivoojasta ja sivutoimisista sivu- ja laitospöytäkirjoista kirjastonhoitajista.

IKUISET HUONEISTOASIA

Kirjaston johtokunnan pöytäkirjoista ja myöhemmin kirjaston-tarkastajien ja valtionapuviranomaisten kirjeenvaihdosta käy selville, että Tornion kirjaston huoneisto-ongelmat olivat vakioasia: Kanniaisen talon vajaa 50 neliötä kävivät pian kovin ahtaiksi ja **Sirkka Siven** aikana suunniteltiin jo uutta huoneistoa. Sodan takia kaikki laajennusasiat jäivät, mutta jo vuonna 1948 johtokunta päätti ilmoittaa kaupunginhallitukselle, että se suunnitellessaan kaupungin uudisrakennus- tai korjaustöitä, ottaisi huomioon myös kirjaston huoneisto-kysymyksen (ptk 28.10.1948). 26.4.1949 kirjastontarkastaja **Mirja Räsänen** teki tarkastusmatkan Tornioon, minkä tuloksena johtokunnassa oleva kaupunginhallituksen edustaja **J. Kanniainen** selitti, että kirjastoasia on nyt kaikkien sydämellä ja tulee saamaan aivan lähitulevaisuudessa onnellisen ratkaisun. (ptk 26.4.1949).

Tätä onnellista ratkaisua joutui johtokunta yksin hakemaan vuoteen 1956, jolloin kirjastolle vuokrattiin Tornion Portteri- ja Oluttehtaan (nyk. Jääkärink. 16) talosta 150 m²:n tilat. Paikallisissa lehdissä julkaistut uutiset uusien tilojen vaikutuksesta puhuvat selvää kieltä: ""Muutto ahtaisi käyneistä tiloista lokakuussa uuteen ajanmukaiseen huoneistoon... merkitsi kerrassaan 35 pros. lisäystä lainausluvussa,... Vuodelta 1956 valmistunut tilasto osoittaa, että kirjaston hyväksi uhratut määrärahat ovat kantaneet kauniin hedelmän..." Vuonna 1962 kirjasto muutti uuteen museorakennukseen samansuuruisiin tiloihin. Parin vuoden kuluttua todettiin kuitenkin, että kirjasto oli siellä määräysten vastaisesti, ja taas oli edessä muutto. 1.1.1964 vuokrattiin Hallituskadulta KOP:n talosta 160 m², jossa toimittiin vuoteen 1968. Tuolloin pääkirjasto muutti Pienteollisuustalon toiseen kerrokseen, tila lisääntyi 255 m²:iin. Kuntaliitoksen jälkeen pääkirjaston rooli koko alueen keskuskirjastona kasvoi ja tiloja vuokrattiin lisää samasta talosta useaan otteeseen. Vasta vuonna 1986 Tornion pääkirjasto sai sille vartavasten rakennetut tilat Raja-kartanosta.

KIRJAT JA LEHDET

Kuten tunnettua, oli Tornion kirjaston kirjavarasto vuonna 1830 37 kirjaa. **Henrik Deutschin** luettelon mukaan kokoelmaan kuuluivat mm. **Skjöldeberandin "Voyage pittoresque au Cap Nord"**, **Nibeliuksen "Romerska antiqviteter, Schillerin" 7-ärige kriget"**, **Pestalozzin "Lärmetod"**, **Vergiliuksen "Aeneis"**, **Madame de Staelin "Delphine"**. Sensuuriylhallitus katsoi Tornion kirjat viattomiksi, eikä vaatinut niistä yhtäkään poistettavaksi. Suomenkieliset kirjat eivät vielä tuolloin kuuluneet sivistyneistön lukemistoon. Vuonna 1910 painettu kirjaston luettelo ei sisällä enää yhtäkään Deutschin mainitsemista kirjoista.

Säilyneistä kirjoista lienee vanhin **v. 1845 painettu "Mintähden ja sentähden: kysymyksiä ja vastauksia kaikkeen luonnon tietoon kuuluvissa asioissa"**. Vanhimmat säilyneet lainausluettelot ovat vuodelta 1900 ja kirjahankintaluettelot vuodelta 1956. Tilastoja kirjoista on kuitenkin saatavissa: vuonna 1874 Werkon mukaan Tornion kirjastolla oli 250 kirjaa, Kansanvalistusseuran keräämien tietojen mukaan kirjasto oli vuonna 1889 kasvanut 440 niteeseen ja vuosisadan vaihteeseen tultaessa 547:ään. Vuoden 1910 luettelon suurin numero on 1.112 ja vuodelta 1915 vuosikertomus mainitsee 1608 kirjaa olevan. Kirjaston kasvu on lukujen valossa nopeaa kun ottaa huomioon, että rahaa saatiin vain viinavoittovaroista. Kirjoja kuitenkin katosi ja kului, mutta ensimmäiset maininnat niiden poistosta ovat vasta vuodelta 1915, jolloin **Väinö Ollila** ja **Väinö Perälä** ottivat vastuun kirjaston johdosta. Sen jälkeen kirjavarastosta alettiin pitää hyvää huolta, kadonneita kirjoja metsäs tettiin kaikin tavoin, jopa hakemalla asiakkaalta ja lehti-ilmoituksilla. Johtokunta hankki kirjoja kaksi kertaa vuodessa sekä paikallisesta kirjakaupasta että Kansanvalistusseuran kautta. 1920-luvun alusta alettiin saada kirjoja edullisesti valtionavun muodossa. Valitettavasti kirjojen tilauslistoja ei ole säilynyt, mutta vuoden 1910 painettu luettelo antaa hyviä viitteitä kirjaston sisällöstä.

Kirjastoon on selvästi pyritty hankkimaan kirjallisuutta laajalla näkemyksellä: on lapsille ja nuorille, on runoja, romantiikkaa, salapoliisikirjallisuutta, klassikoita mutta ennen kaikkea tietokirjallisuutta kaikilta aloilta. Vuonna 1919 johtokunnan jäsen neiti **Saima Kallinen** välitti kirjastolle n. 20 nidosta teosofista kirjallisuutta, minkä johtokunta päätti kiitollisuudella vastaanottaa (ptk 1.4.1919). Vuoden 1925 tilauksiin sisältyivät mm. Oma maa, Luonto tieteen valossa, Suomi, maa, kansa, valtakunta, Tiede ja elämä sekä Tekniikan voittokulku (ptk 8.11.1925). Kirjojen lisäksi oli myös hankittava kaappeja säännöllisin väliajoin, mikä ei ollut kovin yksinkertaista varojen niukkuuden ja tekijöiden vähäisyyden takia.

Myöskään lehtikokoelmassa ei liene kaupunkilaisilla ollut valittamista: tosin ensimmäinen löytynyt lehtilista on vasta vuodelta **1933**. Silloin tilattiin uuteen huoneistoon seuraavat lehdet: **Uusi Suomi, Suomen Sosialidemokraatti, Ajan Suunta, Kaleva, Pohjolan Sanomat, Pohjois-Pohja, Suomen Kuvalehti, Kansan kuvalehti, Suomen Urheilulehti, Hakkapeliitta, Urheilija, Teknillinen Aikakauslehti, Nuori Voima, Suomen Vapausseura, Kotimainen tuotanto, Terveystiete, Käsityö ja Teollisuus, Valvoja-aika. Vuonna 1935 lehtikokoelmaan lisättiin mm. Viikkosanomat, Poikalehti, Suomen Tyttö, Kotimaa, Elokuva-aitta ja Eläinten ystävä.** Olettaa sopii, että varsinkin nuorisosa on esittänyt voimakkaita toivomuksia lehtikokoelman suhteen. **Aku Ankka** on tilattu ensimmäisen kerran vuodelle 1957, joten ajan tasalla yritettiin pysyä.

Kirjaston käyttöluvuissa tapahtui sotavuosia lukuunottamatta jatkuvaa pienenä kasvua. Uudet huoneistot aiheuttivat aina uuden kasvuykäyksen, mikä laantui taas tilojen käytyä riittämättömiksi. Viola Kuistion aikana kirjaston palveluja alettiin tietoisesti mainostaa, lehdissä ilmestyi uutisia ja juttuja erilaisista tapahtumista. Vuonna 1960 ilmestynyt juttu mainitsee mm.: "Eniten lainatut kirjat ovat kertoma-kirjallisuutta. Miehet lainaavat mielellään viime sodasta kirjoitettuja kirjoja. Nykyaikainen kirjallisuus, oli se suomalaista tai käännettyä, on hyvin suosittua. Varttuneemmat koululaiset lainaavat usein tietopuolista kirjallisuutta. Pienimmille koululaisille täytyy lainakirjojen lukumäärää rajoittaa, etteivät koulutehtävät ja -kirjat unohtuisi". Sivutoimisten kirjaston-hoitajien aika ja palkka riitti vain välttämättömään aukipitoon, mutta päätoimisilla oli jo aikaa oheistoimintoihin, kirjallisuusiltoihin, koululaisten opetukseen ja satutunteihin.

Kirjaston vaiheita seuratessa huomio kiinnittyy siihen, että sekä ongelmat että ilonaiheet ovat olleet kautta aikojen samat: Ilona ovat olleet lainauksen lisääntyminen, käyttäjien osoittama arvostus ja uusien tilojen saaminen. Ongelmia on ollut riittämiin: pienet tilat, huonot palkat, päättäjien kitsaus määrärahoja jaettaessa, aukiolo-aikojen riittämättömyys, kirjojen ja lehtien katoaminen.

Kirjaston eteenpäin meno on ollut kuitenkin vääjäämätöntä, vaikka kirjastontarkastaja vielä 1960-luvulla piti Torniota valkoisena läikkänä Suomen kirjastokartalla. Toiminta on pitänyt sopeuttaa olemassa oleviin resursseihin.

TILASTOJA

Vuosi	Asukk.	Kirjoja	Lainoja	Lainaaaja	Määrärahat
1830		37			
1874		250			
1889		440	500		
1900		547	913		
1901	1557	686	2992		
1902		686	2992		
1905	1285?	840	2828		
1906		1069	3022		
1912	1730?	1235	2076		
1915	2000	1608	1173	n.100	750,-
1916	2000	1602	2219	182	500,-
1921		1825	1256	143	2.000,-
1922		1941	1556	158	2.000,-
1925	2000	2047	1777	167	2.000,-
1926	2000	2087	1767	171	3.750,-
1930	2350	2321	2258	234	3.750,-
1940		3032	5339	306	27.793,-
1950		3972	10296	4783?	385.569,-
1960				1466	
1970					
1972					

KIRJASTONHOITAJAT

Värjäri Bergström	1874
Neiti Hilda Castrén	8.9.1900 -
Rva Olga Ottelin	1901
Merikapt. A. Ravander	1905
Rouva A. Kurth	- 31.4.1915
Vahtim. Helmeri Blom	1.9.1915 - 31.12.1932
Neiti Signe Blom	1.1.1933 - 31.12.1934
Liikem. Juho Jämsä	1.1.1935 - 31.12.1935
Kirj.hoit. Sirkka Sive	1.1.1936 - 31.8.1939
Opettaja Naimi Mäkikallio	1.9.1939 - 15.9.1940
Neiti Inga Avela	15.9.1940 - 1.11.1940
Opett. Hilja Karttunen	1.11.1940 - 31.5.1943
Opett. likka Lassila	1.6.1943 - 31.7.1943
Raatim. Juho Jämsä	1.8.1943 - 31.7.1944
Aili Ronkanen	1.8.1944 - 31.7.1945
Neiti Kaisu Ryyänen (myöh. Kauranen)	1.8.1945 - 31.1.1947
Aili Rautio	1.2.1947 - 8.10.1947
Maija-Liisa Halmenoro	10.10.1947 - 30.10.1948
Johannes Arhipoff	1.11.1948 - 31.12.1948
Opett. Laura Salmijärvi	1.1.1949 - 31.8.1953
Rva Viola Kuistio	1.9.1953 - 28.2.1966
Kh. Eeva Pärssinen (päävirka)	1.3.1966 - 28.2. 1970
Aila Leino	1.3.1970 - 31.3.1970
Kh. Arja Moisala (myöh. Soini)	1.4.1970 - 31.5.1971
Kh. Anja Hongisto	1.6.1971 - 15.8.1971
Kh. Sanni Pajari-Sariola	16.8.1971 -

HUONEISTOT

Syyskuussa 1900 kirjasto siirrettiin ylemmän kansakoulun huoneistosta lukusaliin, lain. alkoi 8.9.
Tornion anniskelu-Osake-Yhtiön raittiusravintola - 31.5.1915, vuokratilat

Kaupungin kansakoulu, Palokunnantalo, elokuu 1915.
Kuva vuodelta 1915, Tornionlaakson maakuntamuseo.

Kaupungin uusi Kansakoulu 31.10.1918 31.12.1933, 15 m².
Kuva vuodelta 1957, Tornionlaakson maakuntamuseo.

Kanniaisen talo 1.1.1934 - 30.9.1956, 3 huonetta 49,5 m², vuokrahuone. Saatiin myös lukusali.

Kanniaisen talo Hallituskadun ja Puutarhakadun kulmassa 1960.

Kuva Tornionlaakson maakuntamuseo.

Tornion Portteri- ja Oluttehtaan talosta (Markkulan talo) Länsiranta 16 (myöh. Jääkärintie 16) vuokrattiin kirjastolle huoneisto 1.10.1956.

Huoneiston vuokrauksesta ens. maininta johtokunnan pöytäkirjassa 5.6.1951!
Pinta-ala 150 m².

Kuva vuodelta 1950, Tornionlaakson maakuntamuseo.

1.2.1962 kirjasto muutti museorakennukseen, tilaa 150 m².
Kuva vuodelta 2005, Tornion maakuntamuseo.

1.1.1964 KOP:n talo, Hallituskatu 12. 160 m². - 16.3.1968.
Kuva vuodelta 1952, Tornionlaakson maakuntamuseo.

17.3.1968 Pienteollisuustalo, 255 m².
Kuva vuodelta 1973, Tornionlaakson maakuntamuseo.

Rajakartano 1.1.1986 lähtien